

Soudní přezkum voleb

Pavel Molek

Úvodní úvahy

- Volební soudnictví jako zpochybnění „vůle všeho lidu“ nevoleným sborem * F. Zakaria: *„Statut nezávislého soudce vystihuje „západní model vlády“ daleko víc než nějaké všelidové hlasování.“*
- Primární funkcí volebního soudnictví není „rušení voleb“, ale preventivní vedení – proto celá řada pedagogických rozhodnutí (usnesení Nejvyššího správního soudu ze dne 22. 6. 2006, sp. zn. Vol 29/2006)

Úvodní úvahy

- Soudní přezkum voleb (Linde 2006): „... lze soudní rozhodnutí o neplatnosti voleb připodobnit k účinkům zbraně hromadného ničení, jejíž smysl a význam spočívají nejen v tom, že tato zbraň má obrovské následky, ale především v tom, že k tak krajnímu řešení se v praxi přistupuje toliko ve zcela ojedinělých případech, jelikož následky použití této zbraně jsou obecně známy a její držitel v minulosti již zmínil, v jakých situacích se nebude rozpakovat ji použít. Pokud proto už soud v konkrétním případě volební stížnosti vyhoví a vyvolá tak např. nutnost opakování celých voleb, není případné apriori zpochybňovat jeho kompetenci takovéto rozhodnutí vydat, nýbrž je namístě zdržet se v budoucnu chování, které bylo shledáno jako protiprávní. Mějme totiž na paměti, že volební proces stejně jako jakákoliv jiná důležitá lidská činnost určitou kontrolu vyžaduje a jakákoliv kontrola jiná než prostřednictvím nezávislého a nestranného soudu se v oblasti vystavené celému komplexu politických a mocenských zájmů jeví jako horší varianta.“

Organizační aspekty

- Agenda NSS a správních senátů krajských soudů (judikatura zčásti navazuje na NS a je vázána ÚS)
- Upraveno § 88 - § 93 zákona č. 150/2002 Sb., soudního řádu správního a příslušnými volebními zákony
- U správních soudů se tak nyní lze domáhat nápravy ve věcech:
 - voličských seznamů - ochrana aktivního volebního práva (KS)
 - ve věcech registračních (odmítnutí kandidátní listiny nebo přihlášky k registraci, škrtnutí kandidáta na kandidátní listině, nebo naopak registrace kandidátní listiny nebo přihlášky k registraci) – ochrana pasivního volebního práva (KS, jen u voleb do EP NSS)
 - ve věcech neplatnosti voleb, volby kandidáta a neplatnosti hlasování – ochrana čistoty voleb (kampaň a průběh) – (u Parlamentu a EP NSS, u obecních a krajských voleb KS)

Ochrana ve věcech seznamů voličů

■ „§ 88

Ochrana ve věcech seznamů voličů

(1) Jestliže správní orgán, který vede podle zvláštních zákonů stálý seznam voličů, neodstraní chyby nebo nedostatky ve stálém seznamu voličů a jeho dodatku, může se osoba tím dotčená obrátit na soud příslušný podle sídla správního orgánu s návrhem na vydání rozhodnutí o provedení opravy nebo doplnění seznamu nebo jeho dodatku.

(2) Účastníky řízení jsou navrhovatel a správní orgán uvedený v odstavci 1.

(3) Soud rozhodne bez jednání usnesením, a to do tří dnů poté, kdy návrh došel soudu."

Ochrana ve věcech seznamů voličů

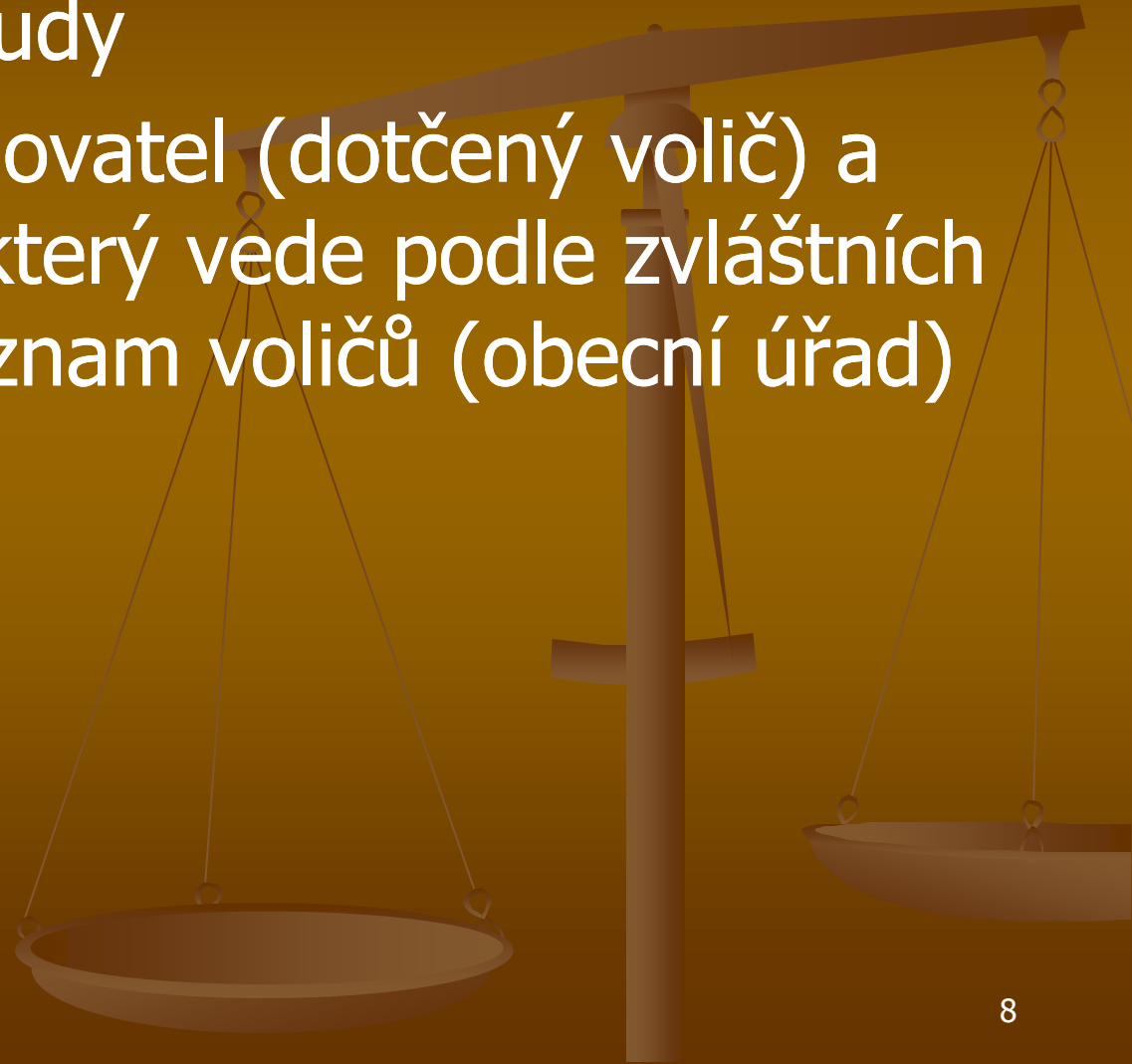
- Případ psychiatrické léčebny, usnesení Nejvyššího správního soudu ze dne 22. 6. 2006, sp. zn. Vol 29/2006 (Sb. NSS 924/2006):
„Psychiatrická léčebna je podle § 6 odst. 2 zákona č. 247/1995 Sb., o volbách do Parlamentu České republiky, povinna předat údaje o voličích zde umístěných příslušnému obecnímu úřadu za účelem zapsání do zvláštního voličského seznamu, a to bez ohledu na obsah zdravotnické dokumentace jednotlivých pacientů. Jakákoliv omezení práv pacienta je totiž nutno vnímat velmi restriktivně a samotná skutečnost, že fyzická osoba je omezena ve svojí způsobilosti k právním úkonům a nachází se v psychiatrické léčebně, ještě neznamena, že je vystavena svévolnému posouzení lékařů, zda bude moci vykonat svoje aktivní volební právo. Takový postup by protiřechil základním atributům demokratického právního státu, založeného na primátu občana nad státem.“

Ochrana ve věcech seznamů voličů

- Situace a la Karlova Studánka? Usnesení Krajského soudu v Ústí nad Labem ze dne 31. 5. 2005, sp. zn. 15 Ca 102/2005: *„Přihlášení občana k trvalému pobytu v obci jako jedna z podmínek práva volit do jejího zastupitelstva, která je zakotvena v § 4 odst. 1 zákona č. 491/2001 Sb., o volbách do zastupitelstev obcí a o změně některých zákonů, má formálně evidenční a nikoliv faktickou povahu. Z hlediska aktivního volebního práva do zastupitelstva obce proto není rozhodné, zda-li občan má v obci stálé bydliště a skutečně tam žije, nýbrž to, jestli si za místo svého trvalého pobytu zvolil nějaký objekt, který se v ní nachází.“*

Ochrana ve věcech seznamů voličů

- Vždy krajské soudy
- Účastníky navrhovatel (dotčený volič) a správní orgán, který vede podle zvláštních zákonů stálý seznam voličů (obecní úřad)

Registrace kandidátů a stran a příprava voleb

„§ 89

Ochrana ve věcech registrace

(1) Soudní ochrany se lze domáhat ve věcech, v nichž správní orgán podle zvláštních zákonů

a) odmítl kandidátní listinu nebo odmítl přihlášku k registraci,

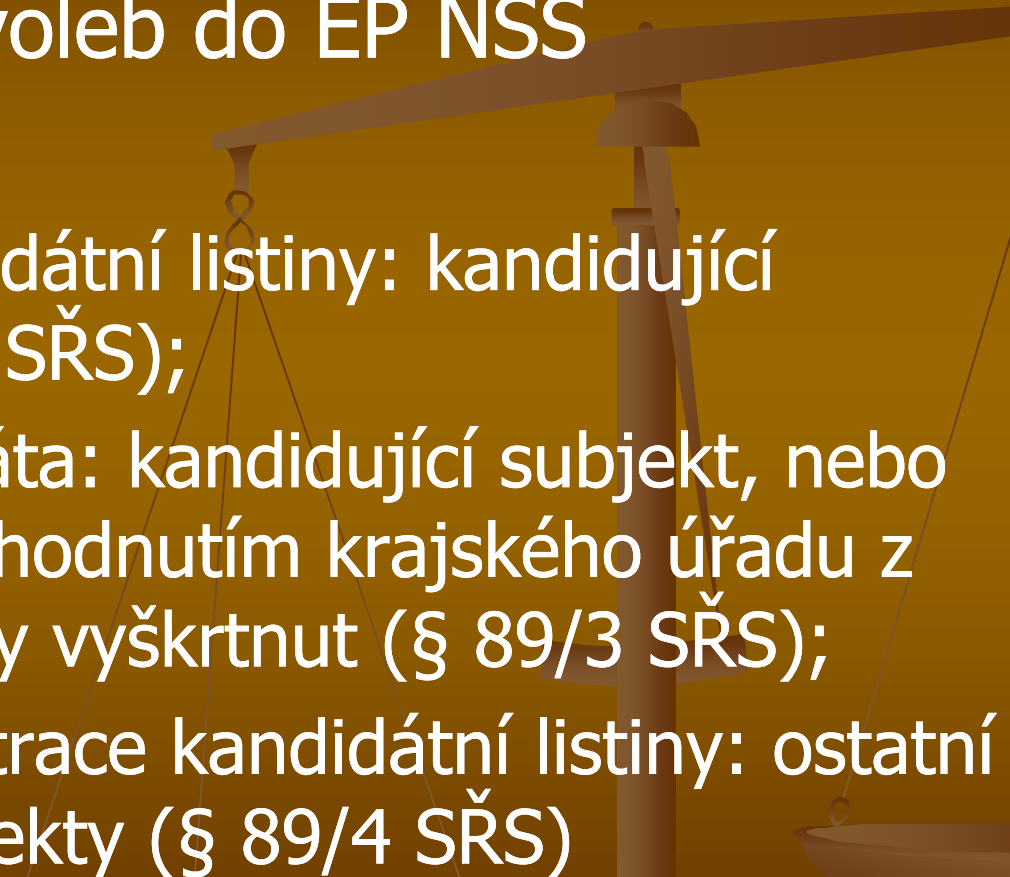
b) škrtl kandidáta na kandidátní listině,

c) registroval kandidátní listinu nebo přihlášku k registraci.

...

(5) Soud rozhodne usnesením, a to do patnácti dnů poté, kdy návrh došel soudu. Jednání není třeba nařizovat; došlo-li k rozpuštění Poslanecké sněmovny, rozhodne soud do pěti dnů."

Registrace kandidátů a stran a příprava voleb

- Vždy KS, jen u voleb do EP NSS
 - Navrhovatelé:
 - Odmítnutí kandidátní listiny: kandidující subjekt (§ 89/2 SŘS);
 - Škrtnutí kandidáta: kandidující subjekt, nebo ten, kdo byl rozhodnutím krajského úřadu z kandidátní listiny vyškrtnut (§ 89/3 SŘS);
 - Provedení registrace kandidátní listiny: ostatní kandidující subjekty (§ 89/4 SŘS)
-

Registrace kandidátů a stran a příprava voleb

- usnesení Krajského soudu v Ostravě ze dne 23. 4. 2010, sp. zn. 22 A 28/2010 (2090/2010 Sb. NSS):
- Navrhovatelka se domáhá zrušení registrace kandidátní listiny volební strany Dělnická strana sociální spravedlnosti pro volby do Poslanecké sněmovny, která byla provedena Krajským úřadem Olomouckého kraje, když u PhDr. A. O. kandidující na kandidátní listině Dělnické strany sociální spravedlnosti je uvedena její politická příslušnost k navrhovatelce. Uvedená osoba však není členkou navrhovatelky. Uvedení tohoto údaje by za situace, kdy v Olomouckém kraji kandiduje navrhovatelka s vlastní kandidátkou, vedlo ke zmatení a zkreslení výsledků voleb.

Registrace kandidátů a stran a příprava voleb

Odpověď: „Jakkoli musí být u každého kandidáta na kandidátní listině uveden údaj o jeho politické příslušnosti [§ 32 odst. 1 písm. c) zákona č. 247/1995 Sb., o volbách do Parlamentu České republiky], kandidát ani volební strana pravdivost takového údaje nijak nedokládá, neproказuje. Krajský úřad pak správnost tohoto údaje sám z moci úřední neprověřuje, když povinnost k průkazu tohoto údaje není zákonem stanovena, navíc je krajský úřad limitován krátkou 7-denní lhůtou pro přezkum kandidátních listin [§ 33 odst. 1 tohoto zákona].

Jedině měl-li by krajský úřad nejméně 60 dnů přede dnem konání voleb bezpochyby prokázáno, že údaj o politické příslušnosti kandidáta je nesprávný, otvíral by se mu prostor k postupu podle § 33 odst. 1 a 2 zákona č. 247/1995 Sb., o volbách do Parlamentu České republiky, tj. k výzvě k odstranění závady spočívající v nesprávném údaji o politické příslušnosti, případně k následnému vyškrtnutí kandidáta pro nesprávnost takového údaje [§ 33 odst. 2 písm. d) tohoto zákona].

Nedojde-li k takovému postupu v zákonem striktně stanovených lhůtách, nelze než podle § 32 odst. 3 téhož zákona kandidátní listinu registrovat.“

Neplatnost voleb a hlasování a volby kandidáta

„§ 90

Neplatnost voleb a hlasování

- (1) Za podmínek stanovených zvláštními zákony může se občan, politická strana nebo nezávislý kandidát anebo sdružení nezávislých kandidátů a sdružení politických stran nebo politických hnutí a nezávislých kandidátů návrhem domáhat rozhodnutí soudu o neplatnosti voleb nebo neplatnosti hlasování anebo neplatnosti volby kandidáta.*
- (2) Účastníky jsou navrhovatel, příslušný volební orgán a ten, jehož volba byla napadena.*
- (3) Soud rozhodne usnesením, a to do dvaceti dnů poté, kdy návrh došel soudu. Jednání není třeba nařizovat.“*

Neplatnost voleb a hlasování a volby kandidáta

- u Parlamentu a EP NSS, u obecních a krajských voleb KS
- Navrhovatelé: Každý občan zapsaný v daném volebním okrsku; každá politická strana, politické hnutí nebo koalice zapsaná v daném volebním kraji
- Účastníci: Navrhovatel, Státní volební komise (nebo obecní nebo krajský úřad) a ten, jehož volba byla napadena (§ 90/2 SŘS)

Neplatnost voleb a hlasování a volby kandidáta

- **Neplatnost hlasování:** pravděpodobně případy týkající se samotného aktu hlasování a zjišťování volebních výsledků, a to i v jednom okrsku.
- Nemělo by se jednat o procesní nástroj, sloužící proti excesům, k nimž dochází v rámci volební kampaně, neměl by chránit proti kupování hlasů a nedopadá na případné námitky proti nevolitelnosti některých kandidátů.
- Neplatnost hlasování by mohla být soudem vyslovena typicky v případě, když by se zjistilo zásadní pochybení v práci okrskové volební komise, při distribuci hlasovacích lístků apod.
- Komunální volby konané v městské části Praha – Dubeč v listopadu 1998 a následně zrušené Městským soudem v Praze (především z toho důvodu, že voliči dostali od okrskové volební komise vadné obálky s již vyplněnými hlasovacími lístky).

Neplatnost voleb a hlasování a volby kandidáta

- Hlasování=1 okrsek? V takovém případě možnost minimalizace zásahu (přesto je třeba čekat s vyhlášením výsledků na dokončení), ale i tak s předpokladem dopadu do celkových volebních výsledků (zatemnění)...

Neplatnost voleb a hlasování a volby kandidáta

- **Neplatnost voleb:** pojmově se nemá jednat o případy neplatnosti hlasování, tzn. pochybení při samotném aktu hlasování a při zjišťování volebních výsledků, a ani o neplatnost volby kandidátů, tzn. protiprávnosti vztáhnutelné jen na osoby některých kandidátů.
- Situace zásadní protiprávnosti, pojící se k volbám jako celku:
 - případy, kdy volby nebyly řádně vyhlášeny,
 - konaly by se v nesprávných volebních obvodech,
 - některá z volebních stran by byla fakticky zcela vyloučena z volebního klání (např. by její kandidáti byli protiprávně zbaveni osobní svobody)
 - zásadní porušení pravidel volební kampaně (reálné i v krajských a obecních volbách, naopak u senátních voleb, konaných v jednomandátových volebních obvodech podle většinového systému, si lze sotva představit, že by se daleko příhodněji nejednalo o rozhodování o neplatnosti volby kandidáta a nikoliv voleb jako celku.)

Neplatnost voleb a hlasování a volby kandidáta

- **Neplatnost volby kandidáta:** může být efektivním procesním prostředkem jen tehdy, pokud je podán ve vztahu ke konkrétnímu kandidátovi, anebo pokud jej podá volební strana, takže se ve svých důsledcích bude jednat o zpochybnění celých voleb (neplatnost všech kandidátů i náhradníků).
- Není v možnostech soudu rozhodnout pozitivně o tom, který z kandidátů byl v rámci systému poměrného zastoupení platně zvolen, nýbrž pouze negativně rozhodnout o neplatnosti volby některých kandidátů

Neplatnost voleb a hlasování a volby kandidáta

- Terminologická zmatenost zákonodárce v ZVP:

„§ 87

*(1) **Podáním návrhu na neplatnost volby kandidáta** se může domáhat ochrany u soudu podle zvláštního právního předpisu každý občan zapsaný do stálého seznamu ve volebním okrsku, kde byl poslanec volen, a každá politická strana, politické hnutí nebo koalice, jejíž kandidátní listina ve volebním kraji byla pro volby **do Poslanecké sněmovny** zaregistrována, (dále jen "navrhovatel"). Návrh je třeba podat nejpozději 10 dnů po vyhlášení výsledků voleb Státní volební komisí.*

*(2) **Podáním návrhu na neplatnost hlasování, neplatnost voleb nebo neplatnost volby kandidáta** se může domáhat ochrany u soudu podle zvláštního právního předpisu každý občan zapsaný do stálého seznamu ve volebním okrsku, kde byl senátor volen, každá politická strana, politické hnutí, koalice nebo nezávislý kandidát, jejichž přihláška k registraci ve volebním obvodu byla pro **volby do Senátu** zaregistrována, (dále jen "navrhovatel"). Návrh je třeba podat nejpozději 10 dnů po vyhlášení výsledků voleb Státní volební komisí."*

Neplatnost voleb a hlasování a volby kandidáta

- U § 87/1 ZVP byl problém s tím, že o voleb do PS se pamatuje jen na neplatnost volby kandidáta (nepochopitelně) – vyřešeno v usnesení NSS ze dne 26. 6. 2006, sp. zn. Vol 5/2006 (Sb. NSS 944/2006):
„...občan může podat návrh na neplatnost volby kandidáta jen ve vztahu ke kandidátům zvoleným ve volebním kraji tam, kde je zapsán do stálého seznamu voličů nebo kde své aktivní volební právo reálně uplatnil, zatímco politická strana je aktivně legitimována k podání tohoto návrhu vůči všem kandidátům zvoleným v krajích, kde kandidovala, což může v konečném důsledku znamenat zpochybnění i všech zvolených kandidátů v celé republice.“

Algoritmus přezkumu

- Tři podotázky vedoucí k odpovědi na neplatnost (všech tří typů)
- Vymezeno v usnesení NSS ze dne 2. 7. 2004, sp. zn. Vol 6/2004 (354/2004 Sb. NSS): *„Mezi předpoklady k tomu, aby soud mohl vyhovět návrhu na neplatnost volby kandidáta podle ustanovení § 57 odst. 2 zákona č. 62/2003 Sb., o volbách do Evropského parlamentu, patří nejen nezákonnost a vztah mezi touto nezákonností a zvolením kandidáta, jehož zvolení je napadeno, ale i zásadní intenzita této nezákonnosti, která musí v konkrétním případě dosahovat takového stupně, že je možno se důvodně domnívat, že pokud by k takovému jednání nedošlo, nebyl by kandidát zřejmě vůbec zvolen (tzv. „zatemnění“ volebních výsledků).“*

Algoritmus přezkumu

- **1. Protiprávnost** - porušení některých ustanovení volebního zákona anebo porušení jiných právních předpisů než výhradně volebního zákona, a to v těch případech, kdy se z obsahového hlediska jedná o právní předpisy vážící se na volební proces a které z hlediska závažnosti dosahují ústavní intenzity, příp. se jedná o případy přímé aplikace ústavních norem bez jejich konkretizace v předpisech jednoduchého práva (tzv. relevantní protiprávnost)

Algoritmus přezkumu

- **Relevantní protiprávnost i za hranicemi příslušného zákona:** usnesení NSS ze dne 4. 7. 2006, sp. zn. Vol 36/2006 (960/2006 Sb. NSS): *„Výklad ustanovení § 87 odst. 5 zákona č. 247/1995 Sb., o volbách do Parlamentu České republiky, není možno provést tak, že kompetence soudu přezkoumávat platnost volby kandidáta je omezena výhradně na porušení tohoto zákona. Soud by tak nemohl vůbec zohlednit porušení právních předpisů jiných, k němuž by došlo v konečném důsledku třeba i ve výrazně větší míře, což by zcela negovalo smysl soudního přezkumu. Soud je proto oprávněn v rámci svojí kompetence hodnotit též tvrzené porušení jiných právních předpisů než výhradně shora uvedeného zákona, a to v těch případech, kdy se z obsahového hlediska jedná o právní předpisy vážící se na volební proces, pokud tyto případy z hlediska závažnosti dosahují ústavní intenzity, příp. se jedná o případy přímé aplikace ústavních norem bez jejich konkretizace v předpisech jednoduchého práva (tzv. relevantní protiprávnost).“*

Algoritmus přezkumu

- **Protiprávnost:** nelze vymezit skutkové podstaty
- *A contrario* zákon o trestních ustanoveních na ochranu volební a shromažďovací svobody ze dne 26. 1. 1907, č. 18 říš. zák: skutkové podstaty volebního podplácení, veřejného pohoštění k volbě oprávněných, volební donucování, rozšiřování falešných zpráv při volbě, falšování voleb, překážení volbám, neoprávněného vykonání volebního práva, zmaření volby, porušení volebního tajemství a překažení volební kandidatury.

Algoritmus přezkumu

- **Protiprávnost: příklady**
- Není to (ve smyslu § 16 odst. 3 zákona č. 247/1995 Sb., o volbách do Parlamentu České republiky) např. vyslovení jakéhokoliv zveřejněného výroku, v němž lze subjektivně vnímat jinotajné poselství o vítězství některé z kandidujících politických stran („Obloha bude!“): usnesení NSS ze dne 29. 6. 2006, sp. zn. Vol 43/2006 (947/2006 Sb. NSS)

Algoritmus přezkumu

- Není to „*nedostatek etiky prohlášení činěných v rámci předvolební kampaně*“ dle usnesení NSS ze dne 29. 6. 2006, sp. zn. Vol 45/2006 (963/2006 Sb. NSS) v návaznosti na nález Ústavního soudu ze dne 26. 1. 2005, sp. zn. Pl. 73/04 (140/2005 Sb.)
- Není to „*nesplnitelnost volebních slibů*“ dle usnesení NSS ze dne 26. 6. 2006, sp. zn. Vol 17/2006 (962/2006 Sb. NSS)

Algoritmus přezkumu

- **2. Existence přímého vztahu mezi touto protizákonností a výsledkem voleb: Na zjištěný volební výsledek např. nemá vliv:**
 - chybné nezapočítání některých přednostních hlasů ve volbách do Poslanecké sněmovny nebo do Evropského parlamentu - sice představuje porušení volebních zákonů, nicméně pokud se jedná o případy stran, které vůbec nepřekročily uzavírací klausuli, tak tu přímý vztah není (usnesení NSS ze dne 2. 7. 2004, sp. zn. Vol 6/2004, č. 354/2004 Sb. NSS.-Národní koalice – zisk 0,12%)
 - anebo stran, které sice tuto klausuli překročily, nicméně nezapočítání několika přednostních hlasů nemá žádný vztah k pořadí jednotlivých kandidátů (usnesení NSS ze dne 9. 6. 2006, sp. zn. Vol 8/2006 – kandidát ODS P. potřeboval k překročení 7% hranice 13 074 preferenčních hlasů, dosáhl 2 267 hlasů).

Algoritmus přezkumu

- **Zatemnění:** zásadní intenzita této protizákonnosti, která ve svých důsledcích musí přinejmenším výrazně zpochybňovat volební výsledek; intenzita musí v konkrétním případě dosahovat takového stupně, že je možno se důvodně domnívat, že pokud by k protizákonnému jednání nedošlo, dopadly by zřejmě volby odlišně

Algoritmus přezkumu

- Schopnost zatemnit (přes splnění dvou předchozích kroků) nemělo protiprávní nezapsání do zvláštního voličského seznamu osoby s omezenou způsobilostí k právním úkonům dle usnesení NSS ze dne 22. 6. 2006, sp. zn. Vol 29/2006 (924/2006 Sb. NSS) – pedagogické rozhodnutí

Algoritmus přezkumu –příklad č.1

- Usnesení NSS ze dne 13. 12. 2004, sp. zn. Vol 13/2004 (472/2005 Sb. NSS) – Domov důchodců Ustí nad Labem
- 1) naplnění prvního předpokladu úspěšnosti volební stížnosti, tj. porušení volebního zákona spočívalo v tom, že komise v některých případech netrvala na tom, aby voliči převzali oba hlasovací lístky a že byla porušena tajnost hlasování tím, že okrsková volební komise věděla, komu volič odevzdal svůj hlas;
- 2) chybělo naplnění druhého a třetího: popsaná porušení volebního zákona nezpůsobila zvolení MUDr. Pavla Sušického a naopak volební neúspěch Jaroslava Doubravy;
- 3) vítězný kandidát obdržel ve druhém kole v celém volebním obvodu Ustí nad Labem celkem 11 908 hlasů, zatímco Jaroslav Doubrava, který ve druhém kole neuspěl, 9 255 hlasů. Ve volebním okrsku č. 71 bylo přitom pro druhé kolo voleb zapsáno v seznamech voličů 1256 osob, bylo vydáno 200 obálek..., přičemž v Domově důchodců podle zjištění soudu volilo toliko 56 voličů. I z porovnání počtu osob, které volily v Domově důchodců, s rozdílem hlasů, který dělil ve druhém kole úspěšného a neúspěšného kandidáta, je zřejmé, že k zatemnění výsledků v tomto konkrétním případě dojít nemohlo.

Algoritmus přezkumu – příklad č. 2

- Usnesení NSS sp. zn. Vol 60/2006 ze dne 4. 7. 2006 (zadržování příspěvků za mandáty členů zastupitelstva hlavního města Prahy ze strany Ministerstva financí; nyní ESLP):
 - 1) Nevyplacením příspěvku na mandát byl porušen zákon č. 424/1991 Sb. První předpoklad vyhovění volební stížnosti, tzn. zjištění relevantní protizákonnosti, tak byl naplněn.
 - 2) + 3) Další dva aspekty důvodnosti podaného návrhu Nejvyšší správní soud projednal společně, neboť s ohledem na konkrétní okolnosti věci to je racionální.

Algoritmus přezkumu – příklad č. 2

2) + 3) Za situace, kdy bylo odevzdáno celkem 5 348 976 platných hlasů, by musel navrhovatel získat nejméně 5% z tohoto počtu, tj. 267 449 hlasů. K dosažení tohoto počtu tedy navrhovateli chybělo 155 725 hlasů. Nelze přitom přehlédnout, že rozhodování voličů je ovlivněno celou řadou faktorů, mezi nimiž sehrává volební kampaň samotných politických stran jistě významné, nikoliv však výsadní postavení. ... ani v případě, když by navrhovatel mohl skutečně v rámci volební kampaně použít nárokované peněžní prostředky, se nelze domnívat, že by se následná velkoryseji vedená volební kampaň projevila v zisku tak velkého počtu dalších hlasů, které by znamenaly překročení pětiprocentní uzavírací klausule, a přinesly by této straně poslanecké mandáty. K „zatemnění“ celkových volebních výsledků tak shora popsanou nezákonností nedošlo.

Perlička na konec

- usnesení Krajského soudu v Hradci Králové ze dne 27. listopadu 2002, sp. zn. 30 Ca 188/2002: *„Odvysílání hlášení v místním rozhlasu v den voleb, v němž je mimo jiné tlumočeno i poděkování členům končícího zastupitelstva, aniž by tito nebo někteří z nich byli jmenovitě vyzdvihováni a spojováni s některou z volebních stran kandidujících v obci, není zakázanou volební agitací a propagací ve smyslu § 30 odst. 3 zákona o volbách do zastupitelstev obcí. Případné porušení zákazu volební agitace a propagace pro volební strany či nezávislé kandidáty, jak je má na mysli § 30 odst. 3 zákona o volbách do zastupitelstev obcí, není ještě samo o sobě důvodem k rozhodnutí o neplatnosti voleb do zastupitelstva obce. K tomu je třeba, aby porušení volebního zákona bylo takové intenzity a k porušení tohoto zákona došlo takovým způsobem, který mohl ovlivnit výsledky voleb.*
- *Na úrovni malých obcí, kde jsou voliči formováni ve svých rozhodnutích bezprostředními a každodenními zkušenostmi s obcí a s jednotlivými kandidáty zvláště, je nutno k námitkám podobného druhu přistupovat velmi obezřetně. Bylo by totiž pošetilé myslet si, že v takovém prostředí může např. jedno hlášení v obecním rozhlasu naráz změnit často léta utvářené postoje voličů. Ani takový případ ovšem nemusí být vyloučen.“*